

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**R. P. Pavli Laymann è Societate I: Theologiae Moralis
Compendiv[m] absolutissimum et in quinq[ue] libros
partitum**

Laymann, Paul

Moguntiae

5. De monetæ falsatione.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40716

Octavo; Qui proposita edicta dolo malo corrū-
 pit, l. penult. ff. eod. Pœna criminis falsi, hodie est ar-
 bitraria, olim erat exilium perpetuum cum confis-
 catione bonorum.

Non est licitum amisso legitimo instrumento, a-
 liud simile confingere. Nam huiusmodi falsationes
 Reipub. perniciosæ esse solent. Vnde legibus seuerè
 prohibentur, & cum prohibitio iusta sit, in consci-
 tia obligat.

Literas laceratas & in publicum abiectas quilibet
 colligere, & legere, earumque notitia in suum com-
 modum uti potest; quia literæ laceratæ habentur pro
 derelictis. Lex tamen Charitatis obligat, ut V. C. si
 secreta sint, aliis non manifestet. Imò, si causa sit in-
 iusti damni alteri euenturi ex tali collatione, pecca-
 bit contra iustitiam.

CAP. V.

De Moneta falsatione & mutatione.

Nummus publica lege constitutus fuit, ut rerum
 omnium, quibus indigemus, æstimatio esset.

Nummus, ut legitimus ac iustus sit, requirit ma-
 teriam, & pondus metalli, sicuti signum ipsi impres-
 sum indicat.

N. Fundamentum iusti nummi est Metalli boni-
 tas & pondus. Hæc enim ab impressa publicæ æsti-
 mationis figura significantur; cui signo, nisi intrinse-
 ca materię bonitas respondeat, falsus nummus e-
 rit.

N. Præterea, quod intrinsecus valor nummi par-
 tim sumitur ex metalli raritate, & naturalibus pro-
 prietatibus. V. C. auri vel argenti puritate, ductilitate,
 &c. partim verò ex communi hominū apprehen-
 sione

sione & affectione, maximè aliarum gentium, etiam quibuscum commercium seu negotiatio est.

3 Nummi seu pecuniæ valor & æstimatio, alia intrinseca est, ac veluti substantialis, alia extrinseca imposita, quæ vt vera & iusta sit, intrinsecæ correspondere debet. Quod si extrinseca æstimatio tantum discrepet ab intrinseco valore, iniusta erit, sed materialiter, quare diuturna esse non potest, cum noxia Reip. Nisi quod propter occurrentem necessitatem ad tempus tolerari queat.

4 Tria ad Iustitiam causæ monetæ requiruntur. Legitima cudendi authoritas: nam Monetam cudere est Regale. Et pœna mortis in eos decernitur, qui monetam priuata fusione formarunt. Cum enim nummus propter publicam vtilitatem & necessitatem institutus sit, non nisi eius authoritate prodigi debet, qui totius communitatis curam gerit: nam alioquin innumeræ fraudes orirentur. Altera est materiae bonitas. 3. Iustum pondus materiae, sicut in nummi indicat.

5 Pecuniarum falsatio pluribus modis committitur. 1. Si quis cudat non habens potestatem namque falsatio continet dolum & iacturam Principis, quæ prope cuius ius vsurpatur. 2. Qui cudit materiam adulterinam. 3. Qui de iusto pondere radit, & scindit. 4. Qui adulterinæ materiae nummos C. stanneos colorant, vt appareant aurei vel argentei, quod si publica authoritate mixtum sit cuprum illudque temporis successu apparet, non est moneta. 5. Qui illud illinire, vt albius appareat, dum modo publicam authoritatem habeant totius nummi, & quod eiusmodi tincturam deteriores non efficiantur. Qui falsas monetas stanneas pro argenteis expectantur.

dunt scienter, nihil obstante, quod ante etiam ab alijs decepti fuerint.

NB. Donare alicui falsum thalerum, quem sit ab usurum, tenetur ad restitutionem, eò quod cooperetur ad multas falsationes inde secururas.

Ius monetarum cudendi inter regalia numeratur: 6 quare illud tanquam speciale priuilegium, Ducibus, Comitibus, Ciuitatibus concessum, vendi, vel alienari non potest, quamuis vsus & commoditas ad tempus, 2. vel 3. menses, alteri elocari possit, ramen cum debita inspectione, aliàs (si fraus inde) principalis ad damni restitutionem obligatur.

Princeps monetarum mutationem facere non 7 potest, absque consensu Communitatis (ratio, quia pecuniæ vsus & commoditas publica esse debet. At verò, quod omnes tangit, ab omnibus approbari debet. reg. 29. in 6. Vel saltem potioris partis, talis enim consensus, cum impossibile sit omnium omnino consensum postulare, censetur omnium) Excipe casum publicæ ac manifestæ necessitatis.

Ingentia incommoda ex monetarum, maximè in- 8 trinseca mutatione prouenire solent: præbetur enim ansa arti nummulariæ, vt multi, conflando pecunias, cum aliorum damno ditescant; Negotiationes & commercia perturbantur, impediuntur. Censuræ ac reditus perturbantur, occasio præbetur plurimarum fraudum ac litium coram Iudicio. Imò ipsi principes contenti esse coguntur, si tributis nomine vitiatæ monetæ soluantur, quales ex officina prodeunt, &c.

Grauius peccat princeps, si ob commodum 9 suum, & absque publica necessitate monetarum mutationem introducat.

10 Mutatio pecuniæ alia intrinseca tantum est, vel secundum intrinsecum valorem, vel de iusto pondere detrahendo, vel deteriore materia admittendo, altera tantum extrinseca, nempe secundum æstimationem extrinsecam. Si manente eadem materia bonitate pluris ac minoris fiat. Quibus addi potest tertia mutatio, quæ est simul intrinseca & extrinseca.

11 Interdum in obligationem venit certa pecuniæ species, interdum verò pecuniæ incerta, ac indeterminata Exemplum primi. Si alicui mutuos dedi in Imperiales, eo pacto, ut etiam in thaleris solutio fiat. Exemplum secundi, si alicui mutuos dedi 10. thaleros, æstimatos tunc 15. florenis argenti. Nam si Rhenus argenteus in instrumentis debitorum ponitur, non ut certa species pecuniæ, sed sicut genus seu æstimatio ac mensura omnis pecuniæ probæ ac receptæ. Interdum species pecuniæ, in qua solutio fieri debeat, in seritur causa demonstrationis tantum, interdum æstimationis, interdum utriusque. Exemplum primi, si mutuo dans 15. florenos, V. C. in thaleris, paciscatur, ut solutio etiam fiat in thaleris, si sollicitus de æstimatione thalerorum, sed fortunæ committens. Exemplum secundi, si thaleros mutuo dans, paciscatur, ut nec minor nec maior numerus thalerorum restitui sit. Exemplum tertij, si quis mutuo dedi thaleros, cum pacto, ut totidem omnino restitui secundum speciem restituantur, sicut accepit.

12 Si moneta minuta sit tam intrinseca bonitate quam extrinseco valore, tum alia pecuniæ species

efficitur, quamvis fortè nomine cum priore moneta
conueniat: quare noui nummi pro veteribus, qui in
obligationem venerunt, solui non debent; quia cum
noua pecunia veteri, quæ in obligationem venit, non
æquiualeat, clarum est eius vicem in solutione subire
non posse, V. C. accepisti mutuo Imperialem, teneris
reddere antiquum, aut saltem secundum æstinatio-
nem antiquum.

Si monetæ Species certo numero in pactio-¹³
nem vel promissionem deducantur, superueniense eorum
mutatio extrinseca, creditoris commodo vel in-
commodo accidit, V. C. si dedi mutuo 1000 ducato-
rum, eodem numero ac specie restituendos, ita solui
debent, nihil obstante, quod eorum valor extrinse-
cus auctior fiat, dummodo pactio iusta fuerit, quia
intererat V. C. mutuatoris, qui aureos ad illud tem-
pus auctiois seruasset, vel si æquale periculum
fuerat tum accrementi, tum decrementi moneta-
rum. Ratio assertionis est, quia vniuersim loquen-
do, cum certa rei species debetur, illa que ante mo-
ram debitoris (quam semper exclusam volumus)
auctior vel diminutior fiat, intrinseco aut extrin-
seco valore, commodo vel incommodo Creditoris
id accidit. Ut si tibi promittam, hunc thalerum
Imperialem me daturum, tuo commodo cedet, si
eius valor augetur, quia *Contractus ex conuentione
legem accipiunt.*

Qui certam speciem vel materiam pecuniæ pro-¹⁴
miserit, quamvis extrinsecè æquivalentem, inuito Cre-
ditori soluere non potest, V. C. argentum pro auro:
nisi promissa pecuniæ species perierit, aut acqui-
ri nequeat, tunc alia debet solui, nam inu-
tile per inutile non, debet vitari; vel nisi
osten-

ostendatur, nihil interesse Creditoris, num in hac, an altera moneta debitum recipiat.

NB. Promittens alicui se donaturum hunc rem, si promissor sine culpa deperdat, non tenetur stare promissis, quia promissor non aliter voluit obligare, ut prudenter praesumitur.

¶ Si nulla facta designatione speciei, aut facta quidem, sed numero incerto, quantitas pecuniaria obligationem deducatur, & postea extrinseca monetarum mutatio fiat, ea commodo vel incommodo debitoris accidit, quia tanto pauciores vel plures nummos solvere cogetur, V.C. Si centum ducati tibi mutuo dem, hoc solo pacto, ut tantumdem proba moneta restituas, extrinseca auctio vel diminutio proderit vel oberit debitori. Probatum Consuetudine Imperij, secundum quem crescentibus monetis, secundum valorem extrinsecum tantum, debita pecuniaria omnia minore moneta numero soluuntur. Quomodo Ferdinandus I. Anno 1559. in Comitibus Augustae, florenum aureum pauciores valentem, sine sui intrinseca mutatione Crucigeris auxit, & potestatem fecit debitoribus in valore meliora debita sua dissolventi. Secundo probatur ratione. Nam auctio vel diminutio pecuniarum ideo decernitur, ut secundum eam mercatores & solutiones debitorum fiant. Ergo si decretum aestimationis iustum est, ut ponimus, servari potest, debet, alioquin si debitor unius V.C. ducati, aestimati 2. florenis, postea eius aestimatione aucta ad duos florenos, & duos pauciores, integrum ducatum solvere deberet, amplius ab ipso exigere, quam in promissionem, obligationem deducere fuerat.

Extri

Extrinsicæ seu impositivæ valoris mutatio in solu-¹⁶
tionibus debitorum antiquorum attendenda non
est in his casibus. 1. Si auctio, vel diminutio extrin-
seca facta est non per legitimam potestatem. 2. Si
auctio vel diminutio valoris constituta est quidem
publica lege, sed non ut stabiliter ac perpetuo dura-
tura, quia principis ob necessitatem V.C. belli mu-
tantis monetas id non faciunt, nisi quatenus necessa-
ria est, ad præsens periculum pellendum, non autem
cum gravi præiudicio & damno eorum Credito-
rum, quibus veterum obligationum ius quæsitum
fuit. 3. Si notabilis auctio extrinseca monetarum
introducitur propter intrinsecam diminutionem
aliarum minorum pecuniarum.

Merè extrinseca auctio monetarum lege iusta &¹⁷
stabili nunquam constitui potest, ita ut sit magna ac
valde notabilis Si enim moneta, ut ponimus, iusto
metallico pondere causæ sunt, non est ratio, cur ea-
rum valor multum exerceat, si in monetis nulla ex-
trinseca depravatio fiat.

Si valor monetarum extrinsecus crescat in manu¹⁸
depositarij administratoris, aut cuiuscunque posses-
soris, ordinariè tale augmentum non ad ipsum, sed
ad dominum pecuniarum spectat. Ratio, quia id
augmentum in quoddam accidens monetae: ergò e-
iusdem esse debet, Ego eiusdem esse debet, cuius
est moneta, quemadmodum etiam decrementum
valoris, si contingeret, ad eundem pertineret. Vnde
si ex Gazophylacio alicuius Ecclesiæ alicui detur pe-
cunia ad custodiendam, eiusque precium postea au-
geatur, restituendam esse pecuniam secundum valo-
rem temporis, quo restitutio fit. Excipe, nisi admini-
strator ius habeat, pecunias elocandi in censum, tunc
enim

enim ipsemet in censum accipere potest, ut pecuniarum dominium acquirat, cum obligatione restituendi suo tempore capitale, vna cum annua pecuniaria pensione, secundum communem rationem. Excipe secundo, si administratori tali tradatur pecunia, ut ipse omne periculum etiam eiusus fortuiti prestare dignetur; tunc contractus transit in mutuum, dominiumque pecuniarum transit in ipsum accipientem, imposita ipsi obligatione personali, ut eandem quantitatem pecuniarum tempore constituto restituat. Quo calu augmentum, sicut & decrementum valoris pecuniarum ipsum pertinere videtur.

Porrò in administratoribus Ecclesiarum, Tutoribus &c. etiam hoc bene notandum est. Si illi nolent speratum pecuniarum augmentum ad Ecclesiam, vel pupillum pertinere, deberent plerumque pecunias in censum elocare, vel ad negotiationem dare. Si igitur id non faciant, equum est, ut augmentum pecuniarum ipsi Ecclesiae seu pupillo relinquatur.

19 Si mutatio monetarum facta est in bonitate intrinseca, videlicet, in materia, attendendum est, ut si prius contractus, non solutionis: id est, debita pecuniaria soluenda sunt secundum bonitatem monetarum, quam habuerunt tempore contractus. Si vero contractus, non solutionis: id est, debita pecuniaria petuntur ex natura iustitiae commutativae, id est, ut situm est, ut in omni debito tantundem, ea specie, genere, & qualitate seu bonitate, solvatur, sicut in obligationem deductum est.

20 Promittens aut legans pecunias censetur intelligere de talibus, quales usitatae sunt tempore dispositionis aut promissionis.

NB. L. 3 ff. de rebus Creditis, Pomponium:

contrahendo quod agitur, pro tanto habendum est: id autem
 agi intelligitur, ut eiusdem generis, & eadem bonitate sol-
 natur, qua datum est.

Pro bona moneta mutuo data, non tenetur cre- 21
 ditor aliam intrinsecè deteriore[m] recipere, Si enim
 Creditor accipiat 1000 bonos denarios, quales de-
 derat, comparabit decem vlnas panni: Sin vero dete-
 riores accipiat, tantum nouem sibi comparere pote-
 rit. Si autem hos cum bonis, quales dederat, per mu-
 tare seu cambire voluerit, non mille ipsi dabuntur,
 sed solum nongenti.

Si intrinseca imminutio monetarum, & conse- 22
 quenter extrinseca auctio aliarum bonarum pecu-
 niarum modica sit, eius mutationis consideratio
 nulla esse debet. Probat[ur] ex generali consuetudine.
 Constat enim in plerisque Europæ prouincijs, vete-
 res monetas aureas & argenteas melioris materiae,
 maiorisque ponderis olim fuisse, quam quæ postea
 in earum loco constitutæ sunt, & tamen censuum ac
 prædiorum oppigneratorum redemptiones his ipsis
 aliquantulum leuioribus monetis, absque credito-
 rum quærela fieri solent.

Quod si verò intrinseca mutatio talis immodica 23
 & valde notabilis sit, Creditor non tenetur in tali
 moneta antiqui debiti solutionem recipere, V. C.
 Anno 1600. Titius mille thaleros mutuo dedit Ca-
 io, quorum singulieo tempore æstimabantur 18. pa-
 zijs, & conficiebat hæc summa argenteos florenos
 100. Postea verò, propter deteriorum moneta-
 rum frequentem procusionem thalerorum bono-
 rum, cuiusmodi accepti erant, valor multum auctus
 fuit, ut Anno 1620. vel 1625. quo solutio facien-
 da erat, quatuor thaleri, licet intrinsecè non
 melio-

meliores, sed potius deteriores cudentur, extrinsecam
 tamen taxatione æquiualeant [quinque thaleris datus
 tempore contractus. Hoc casu Caius debitor, secun-
 dum præsentem monetarum valorem soluere voluit
 tantum thaleros 800. Sed Titius questus de iniqui-
 tate solutionis eam recipere recusat. In hoc casu
 secundum ius Cæsareum pro Creditore pronuncian-
 dum. Ratio sumi debet, ex moneta essentiali con-
 stitutione, complectente 2. partes, quarum prior ha-
 bet se vt materia ac fundamentum, videlicet boni-
 tas, altera se habet, vt forma, videlicet Character
 signum æstimationis in materia, publica potestate
 stabili lege impressum. Quo posito sic argum-
 to: Naturalis ratio iustitiæ gentium, ac Cæsarea
 postulant, vt in omni mutuo tantundem | eodem p-
 nere ac bonitate, adeoque æquiualens reddatur
 quod datum fuit. Dati autem fuerunt ante annos
 20. thaleri mille, quibus tempore solutionis
 non æquiualent, seu eandem bonitatem, æstima-
 nemque iustam non habent. Ergò non satis fit cre-
 ditori restituendo ipsi thaleros octingentos. Maior est
 certa. Minor probatur. Olim enim valebat thalerus
 crucigeros 70. vel 71. nunc autem 90. Atqui nunc
 tes crucigeri 90. secundum veritatem, (non enim
 quor de extrinseca fictitia specie) & substantiam
 plus valent, imò minus quam ante Annos 25.
 geri 70. Ergo neque thalerus secundum veritatem
 plus iam valet, imò verò minus, quam valebat
 tempore mutationis. Quamobrem neque in ordinariis
 commutationes melior seu utilior est thalerus, quam
 erat ante annos 25. cum certum sit, rerum omnium
 pretia simul cum pecuniarum mutatione augeri,
 que crescentibus accrescere. | Confirmatur doctrina

Est enim communis Doctorum sententia: si notabilis mutatio pecuniarum fiat, solutionem debitorum faciendam esse, secundum æstimationem & valorem pecuniarum, qui erant tempore contractus. Hæc autem mutatio, quæ intra viginti annos accidit, intrinseca atque notabilis est. Cuduntur enim pazij longè deteriores, quorum quatuor vix æquivalent tribus antiquioribus, quales in mutationis contractum venerunt. Adde quòd hæc de prauatio pecuniarum, originem non habet ab vlla imperiali constitutione, sed improba sænatorum negotiatione introducta per abusum, interim toleratur, donec pecuniarum generalis reformatio in cõnuitijs fiat. Vnde hoc argumentum sumere non licet à quorundam prouinciarum & tribunatum consuetudine, quæ facti tamen est, non iuris: cum notè habeat legitimam originem, nec communem populi cõsensum, sed quotidianam quærelam. Et quod in quibusdam locis pro creditore non iudicetur, contra debitorem, causa est, non quia id iustum non sit, sed quia id litium multitudinem non expediat, donec generalis de hac re constitutio fiat: præterquam quod iudicibus sententia Molinæi, & aliorum paucorum, quamvis contra communem sit, & pro praxi iudiciaria expediri videri possit. Nos autem, abstrahendo à praxi, quam sicuti nec probamus, ita nec omnino damnare audentis, disputamus hic, quid iustum sit, spectatis legibus Cæsareis, & spectata institutione & sine nummi.

Magnus seu immodicus extrinsecæ taxationis excessus supra iustum valorem intrinsecum monerarum, tanquam stabiliter duraturus constitui aut introduci non potest, V. C. ante annos 40. cuius fuit

Ee

thale-

thalerus 17. paz. non potuisset anno sequente constitui, ut valeret pazios 22. cum dimidio, nisi ad tempus aliquod, propter necessitatem, alioquin fuisset iniusta lex seu taxatio nummi. Sed mutatio valorum pecuniarum temporis successu paulatim introducitur, ferè propter intrinsecam monetarum praesertim minutorum aliquam depravationem.

NB. Si à 200. annis sine populi contradictione paulatim introductum fuit, ut 4. thaleri, qui tunc valebant 4. iam valeant 5. talis mutatio debet considerari tolerabilis, quae nihil obstaret debitori, qui minus secundum praesentem pecuniarum taxationem, antiquum debitum solueret, idque propter observationem tam diuturnam, sine populi contradictione stabilitam.

25 Si valde enormis, praesertim ut non duratura, pecuniarum intrinseca depravatio fiat, & quod consequens est, bonarum monetarum valor enormiter augeatur, extra controversiam est apud doctores, in antiquis debitis spectandum esse intrinsecum valorem monetarum, quem habuerunt tempore contractus, ideoque veteres, non novos adulteratos nummos soluendos esse.

NB. Falsum est, quod aliqui Theologi & Juris dicunt, quod omnis vis ac potestas pecuniarum intrinseca & impositiva taxatione consistat, vel aut parum referat, qualis materia subiecta sit. Dantur ergo nummi aenei, ferrei, imò coreacei, & auro presso illis caractere valoris eodem cum argenteo & aureis. Eo enim tandem devenire oportebit, ut hoc absurdum fateantur.

26 Si impositivus valor monetarum enormiter et

cedens valorem & bonitatem intrinsecam, diminu-
 tur, & ad normam veritatis redigatur, consequen-
 ter etiam bonorum monetarum extrinsecus valor
 comparatione deprauatorum decrescat, extra con-
 trouersiam est, apud Doctores solutionem debito-
 rum faciendam esse secundum valorem intrinse-
 cum, quem habuerunt tempore contractus, ideoque
 vitiosos florenos, V. C. quales dati sunt: non autem
 novos intrinsecè multum meliores soluendos esse.
 Hæc assertio eadem omnino ratione nititur, qua an-
 tecedens: quia contrariorum eadem est ratio con-
 traria, vide exempla in Authore.

Si nihil specialiter expressum fuit, contractus 27
 quilibet censetur institutus secundum naturales
 conditiones eius. Hæc autem est natura contractus
 mutui, vt tantundem secundum genus & qualitatem
 restituatur, quantum datum fuit. Cum ergo V. C. da-
 tisint decem floreni cuprei, verba illa in contractu
 apposita, vt decem floreni restituantur, intelligi de-
 bent de monetis cupreis. Si aliud in mente habuit
 creditor, cur non expressit, aut in pactum deduxit.
 Nam non est concedendum, quod tacite seu virtua-
 lis conditio fuerit sub intellecta, eò quod istæ, condi-
 tiones, quæ natura insunt, expressione non indigent.
 Natura autem mutui postulat, vt tantundem eius-
 dem generis ac qualitatis reddatur, pro auena non
 triticum, sed auena: sic etiam pro cupreo floreno non
 prob. & argenteus, sed cupreus. Etsi enim hæc duæ mo-
 netæ nomine impositio conueniât, re ipsa tamè ma-
 xime differunt, pl^o quã auena pessima à tritico optimo.

Etsi contrahens existimet, plus se obligari, quam 28
 secundum contractus naturam obligatur: quia in-
 terna, persuasio falsa, naturæ contractus repu-
 gnans,

Ec 2

guans,

gnans, non sufficit ad obligationem, sed opus est, vt in pactum externum deducatur. Si tamen plus exterius non permittat, error ipsi suus obesse non debet.

NB. Valor pecuniæ desumi quidem potest, utilitate ad mercandum, sed eâ, quæ suapte natura est, & non, quæ per accidens ad tempus incidit. Pecunia autem secundum propriam institutionem, ut apud omnes gentes comparata est, vt quanto plus bonitatis intrinsecæ habere censeatur, tanto magis idonea sit ad mercandum & necessaria comparanda. Et si propter extrinsecas circumstantias, adque per accidens contingat interdum, minore pecunia plus comparari, quam alio tempore maior comparari possit; non tamen propterea minore pecunia censeatur æquivalere maiori. V.C. Peltis tempore, pluribus hominibus de mortuis, vno thalero tantundem aliquis emere potest, quam aliàs quatuor aut quinque thaleris, non ideo tamen, qui eo tempore thalero alteri mutuauit, postea 4 vel 5. exquirere potest.

29 Creditor curiosus esse non debet, in quam rem debitoris pecunia ipsi credita verratur.

Nam postquam pecunia mutuo data, nihil in eam habet creditor, sed in mutuatarij dominum transit, ipsiusque dispositioni & industriæ liberetur.

NB. Non ideo pecunia vel merx plus aestimanda debet, quod illa mutuatario, hæc emptori ob eius industriam utilis futura sit.

30 Lucrum cessans, vel damnum emergens mutuatatori re sarciendum non est, nisi in pactum expresse vel tacite deducatur. Est communis doctrina,

na, quam explicabo tract. 4. infra cap. 16. numero 10.

NB. Si creditor iure agere velit propter mutuandi officium, plus illi non deberi, quam mutuauit: *Contrarium enim est officio merces*, aut quæuis actio retributionis, tanquam ex iustitiæ lege debeatur, iuxta l. ff. mandati. Sin verò de gratitudine & æquitatis ratione agatur, possunt ad amicabilem compositionem deduci, idque ob pacis & concordia bonum, restituendo V. C. pro vno thalero 6. aut 7. sed pro vno duos, consideratis rerum circumstantijs.

NB. NB. Iudices inferiores secundum leges, non 3. secundum æquum & bonum, sicuti ipsis videtur, iudicare debent; cum inter ius & æquitatem interposita interpretatio soli Principi reseruata sit. Ratio assertionis, quia Iudex in iudicando non potest excedere limites suæ potestatis, secundum leges, utpote normam & regulam, secundum quam iudex iudicare debet. Alioquin iacebunt leges tanta sapientia & auctoritate constitutæ, tanta temporum diuturnitate & usu comprobatæ. Et ipsi etiam Iuristæ, quæ ætatem optimam in legum Cæsarearum studio magnis expensis insumpserunt, huius sui laboris & scientiæ iustam retributionem non consequentur, si inspectis extrinsecis causarum circumstantijs, ex æquo & bono, sicut iudici videatur, liceat iudicare. Id enim quiuis alius, in legum studio non exercitatus, modo ingenij acumine, & naturali prudentiâ polleat, æquè præstare poterit.